

1.02

UDK: 323.1(439)"1998/2002":930

Prejeto 16. 4. 2013

Éva Kovács*

Reprezentacija »madžarske usode« – neohistoricizem v politiki in ljudski kulturi

IZVLEČEK

Autorica prikazuje, kakšen t. i. neohistoricizem v Madžarski je obstajal v času vlade Viktora Orbána (1998–2002), ki ga je spodbudila ta zaradi svojih političnih potreb, in temelji na obujanju slavne preteklosti, ki je uporabljena za sedanje (trenutne) politične namene. Fidesz kot vladajoča stranka v Madžarski igra na vse strune nacionalizma, pri tem pa kot vse populistične stranke ne upošteva nobene ideološke doslednosti. V svoje propagandne namene izkoristijo zgodovinsko dogajanje in zgodovinske osebnosti od tisočletnice ustanovitve krščanske madžarske države in kralja Štefana do admirala Horthyja in tudi šamana iz Tuve (leži v geografskem centru Azije), ki je na nacionalni praznik madžarske revolucije (15. marec) vodil ritual čaščenja prednikov in ceremonijo očiščenja pred Štefanovo krono in njeno stražo v madžarskem parlamentu. Neohistoricizem ima močno nacionalistično noto, npr. opozarja na »nepravični mir« iz Trianona in obuja sanje o »veliki Madžarski«.

Ključne besede: Madžarska, zgodovina, politika, neohistoricizem, nacionalizem

ABSTRACT

REPRESENTATION OF THE »HUNGARIAN DESTINY«: NEOHISTORICISM IN POLITICS AND PEOPLE'S CULTURE

The author describes the so-called neohistoricism in Hungary during the government of Viktor Orbán (1998-2002), encouraged by the government's own political needs and based on awakening the famous past, used for contemporary (current) political purposes. Just like all populist parties, Fidesz as the ruling party in Hungary resorts to every trick of nationalism, and in its actions it pays no heed to any ideological consistency. For its propaganda purposes this party has abused every historical event and historical character, from the thousand-year anniversary of the establishment of the Christian Hungarian state and King Stephen I to Admiral Horthy as well as a shaman from Tuva (located in the geographic centre of Asia), who carried out a ritual of honouring the ancestors

* Dr., Centre for Social Sciences, Hungarian Academy of Sciences, Országház u. 30, H-1014 Budapest; Vienna Wiesenthal Institute for Holocaust Studies, Desirer-Friedmann-Platz 1/18, A-1010 Vienna; kovacseva@chello.at

and a cleansing ceremony in front of the Stephen's crown and its guard in the Hungarian Parliament on the national holiday of the Hungarian revolution (15 March). Neohistoricism has a strong nationalist implication, for example, it keeps mentioning the »unjust peace« from the Treaty of Trianon and rekindling the dreams about the »Greater Hungary«.

Keywords: Hungary, history, politics, neohistoricism, nationalism

Pred desetimi leti, 1. januarja 2001, je bila pod prvo vlado Viktorja Orbána (1998–2002) Štefanova krona po dolgem razpravljanju premeščena iz madžarskega narodnega muzeja v parlament. Prikladen izgovor za premestitev je bila tisočletnica ustanovitve krščanske madžarske države. V tistem trenutku, če ne že prej, je postal neohistoricizem državna ideologija in jedro nacionalne propagande v sodobni Madžarski 21. stoletja.¹

Kraljevina brez kralja

Preambula prvega zakona iz leta 2000 pravi, da »mora Štefanova krona živeti v narodni zavesti in v tradiciji madžarskih državljanskih pravic kot relikvija, ki uteleša kontinuiteto in neodvisnost madžarske države«.² Desna politična elita je hotela namesto modernih demokratičnih korenin današnje madžarske države izpostaviti njeno dolgo zgodovino. Premestitev krone iz muzeja v parlament je pokazala, da je prva Orbánova vlada od dveh možnih tradicij, liberalnega republikanskega patriotizma in konservativnega historicizma, sledila slednjemu. Njen cilj je bil povezati zgodovinsko kontinuiteto med monarhično preteklostjo madžarske kraljevine in modernim demokratičnim parlamentarizmom današnje madžarske republike. Vendar novega mesta za krono ni mogoče pojasniti z dejansko zgodovinsko osnovo. Pred prvo svetovno vojno je služila samo za kraljeve obrede, nazadnje v okviru habsburške monarhije. V procesu oblikovanja države je Štefanova krona v 19. stoletju postala simbol za zgodovino madžarskega naroda, njenih katastrof in uspehov.³ Posledično je krona danes del nacionalne identitete, čeprav je nekateri slavni madžarski domoljubi iz 18. stoletja – npr. István Széchenyi ali Sándor Petőfi – niso sprejemali na tak način. Paradoksalno sta obe rešitvi (tj. uporaba krone kot orodja za obrede oziroma krona

¹ Pravzaprav je že Štefanov oče Géza začel s spreobračanjem madžarskih barbarskih plemen, vendar so šele njegovega sina začeli slaviti kot mitološkega junaka krščanske Madžarske. Vse od Štefanovega kronanja okrog leta 1000 ga je obdajal pompozni kult, njegovo mumificirano desno roko, »sveto desni-co«, so od 19. stoletja naprej razkazovali ob procesijah kot zakrament in si jo podajali naokoli.

² Gl. I. zakon iz leta 2000 o spominu na st. Štefanovo ustanovitev države in o sveti kroni. Dostopno na: 2000. évi I. törvény | 1000 év törvényei, <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=9797>.

³ Gl. Sándor Radnóti: The glass cabinet. An essay about the place of the Hungarian crown. V: Acta Historiae Artium, 2002, 43(1), str. 83–111; Péter László: The Holy Crown of Hungary. Visible and Invisible. Slavonic and East European Review, 2003, 81(3), str. 421–510.

kot zgodovinski objekt) predvideli, da se krona hrani v muzeju kot del madžarske zgodovine. Od konca druge svetovne vojne kraljevina Madžarska ne obstaja več.

Premestitev Štefanove krone v parlament ni bil prvi formacijski trenutek po političnem obratu leta 1990, ki je s pomočjo tega muzejskega objekta na osnovi neohistoricizma na novo izumil zavezujočo nacionalno identiteto. Po polstoletni sovjetski zasedbi in izgubi madžarske suverenosti se je konservativno-nacionalistični tabor nove politične elite v svobodni Madžarski z globoko nostalgijo oziral nazaj na politično estetiko medvojnega obdobja. V prvem demokratično izvoljenem parlamentu je konservativna večina podprla vnos podobe krone v nove državne simbole, kot sta nacionalna zastava in grb. Druga opcija, tako imenovani Kosstuhov grb (z nacionalnimi barvami, vendar brez krone), je bil zavrnjen. »Ideja sv. Štefana« (tj. Madžarska kot tisočletna krščanska in madžarska država), ki se je v medvojnem obdobju spremenila v revizionistično idejo velike Madžarske, je bila ponovno utelešena v najvišjih nacionalnih simbolih demokratične države.

Vendar za pobudnike teh sprememb ni bil status krone niti približno jasen. Je krona verski zakrament, nacionalni simbol ali muzejski objekt? Kot verski zakrament bi jo bilo treba postaviti v cerkev (npr. v esztergomsko katedralo). Kot nacionalni simbol – ki lahko dodatno legitimira demokratično izvoljeni parlament – bi jo bilo treba uporabljati v dnevno politični liturgiji, zato bi morala ostati skrita pred očmi širše javnosti. Kot muzejski objekt bi morala ostati v madžarskem narodnem muzeju, kjer bi si jo lahko ogledali ne samo obiskovalci, ampak tudi znanstveniki. V dvorani parlamenta, za dvometrskim kordonom, so zgrešili oba cilja. Kljub temu pa organizirana šolska, turistična idr. romanja – prebivalci sosednjih držav, ki imajo tako imenovano »madžarsko prepustnico« (*magyarigazolvány*), lahko krono obišejo brez plačila – dokazujejo, da obstaja realna potreba po doživetju krone. Nemara lahko ta nejasni okvir nove umestitve pojasni, zakaj je bila Štefanova krona 15. avgusta 2001 za Marijino vnebovzetje prepeljana v Esztergom. (Slika 1)

Prva Orbánova vlada je sklenila, da bo krono – v sakralnem pomenu – prikazala v katedrali sv. Štefana. Papež Janez Pavel II. je poslal dogodku svoj apostolski blagoslov. Vendar blišč, ki je obdajal ladjo in ogromno instalacijo, s katero so peljali krono po Donavi, ni mogel prikriti dejstva, da je vlada za vedno »desakralizirala« zgodovinski relikv – ali povedano drugače, krono je iz lastnih pragmatičnih interesov oropala njene sakralnosti.⁴

Obletnica je ponudila veliko prostora za proslave, plakate in skulpturne natečaje, pa tudi za izgradnjo tako imenovanega milenijskega parka domala v vseh manjših vaseh. Člani Orbánove vlade so obiskali deželne skupnosti in županom delili »deželne zastave«. Ta nacionalistična in deloma revizionistična ideologija sta se širili po celotni državi in izdelali zelo mešano spominsko pokrajino s skulpturami velike Madžarske, turulskih ptičev, szeklerskih vrat in tako imenovanih totemskih kolov (*kopjafák*). Vi-

⁴ István Rév: A testetlen Szent Korona [Brezsubstancialna sveta krona]. Predavanje na srečanju ob tisočletnici v Open Society Archive, Budimpešta, 22–23. februar 2002. Dostopno na: http://www.osaarchivum.org/galeria/vir_ex/millennium/conf/rev.html.

Slika 1: Prevoz Štefanove krone

Slika 2: Milenijski park v Csákváryju

Slika 3: Preproga

šek obredov za Štefanovo krono so bili ognjemeti 20. avgusta (dan sv. Štefana, nekoč dan ustave in dan novega kruha). (Slika 2)

Kot idealni model za obeleženje tisočletnice leta 2011 bi lahko šteli svečanosti iz leta 1896 (tisočletnica osvojitve karpatske kotline). Hiliastični obredi historicizma iz 19. stoletja se niso osredotočili na specifično zgodovino osvojitve, temveč na sam zgodovinski čas (»že od leta 1000 smo tu!«).⁵ Nacionalizem iz leta 2001 ni dosegel te točke: poskušal je kopirati obrede iz leta 1896 in jih pomešal z vizualnimi in ideološkimi komponentami evharističnega kongresa iz leta 1938. Ta nedosledni spomin na tisočletno madžarsko državo kombinira dinastijsko in monarhično praznovanje tisočletnice iz leta 1896 z nacionalističnimi in revizionističnimi rituali iz leta 1938. Krona kot kompleksen simbol je pomagala združiti ti dve različni in včasih tudi protislovni tradiciji. Krona namreč leta 1938 ni simbolizirala samo monarhistične preteklosti, ampak tudi dežele sv. Štefana: močno in veličastno madžarsko kraljestvo.

Fidesz je izgubil volitve leta 2002 in politični neohistoricizem so še naprej slavili v tako imenovanih meščanskih krogih (*polgári körök*), ki jih je stranka ustanovila po celotni deželi. Istočasno se je začela okrog skrajno desne stranke Jobbik (Boljši) nova romantična in nacionalistična subkultura, ki občasno kombinira ljudske različice in simbole tisočletne krščanske mitologije s pogansko madžarsko preteklostjo.⁶ Vsekakor pa se v osmih letih socialno-liberalne vlade državne proslave v nobenem pogledu niso predale historicizmu.

Zgodovinsko potovanje skozi čas v Bruselj

Z zmago Fidesz-KNDP na volitvah leta 2010 se je neohistoricizem vrnil v politično areno. Parlament je uvedel novi zakon o državljanstvu za v tujini živeče Madžare, pa tudi dan Trianona, da bi spomnili na pariške državne pogodbe iz leta 1920. Na začetku šestmesečnega madžarskega predsedovanja svetu EU januarja 2011 je madžarska vlada naročila preprogo za Bruselj, na kateri je bila upodobljena evropska zgodovina Madžarske. Madžarska vlada je 202 m² veliko preprogo razstavila v atriju evropskega parlamenta. Večina podob na preprogi je simbolizirala veličastno politično in kulturno zgodovino Madžarske: kralje (Štefan, Ladislav I, Sigismund, Matthias Corvinus), politike (István Széchenyi), umetnike (Franz Liszt in Viktor

⁵ „Ironija usode je, da varuhi krone leta 1896 niso mogli odkleniti skrinje, v kateri je bila spravljen krona, tako da so morali dvorni ključavničarji uničiti ključavnico. Leta 2001 so varuhi nosili krono v napačnem položaju: namesto ikone pantokratorja je bila odsprejaj ikona bizantinskega cesarja, Michaela Ducasa.” – Ákos Kovács: A millennium fénye [Luč tisočletnice]. Predavanje na svečanju ob tisočletnici v Open Society Archive, Budimpešta 22–23. februar 2002. Dostopno na: http://www.osa-archivum.org/galeria/vir_ex/millennium/conf/kovacs.html.

⁶ Gl. Éva Kovács, Borbála Kriza, Júlia Vajda: Die Jugend und der rechte Radikalismus – Lebensgeschichte aus dem Umfeld der MIÉP. V: Ost-West Gegeninformationen, 2001. 2 I-VI; k novejšim raziskavam: Margit Feischmidt: A nacionalizmus új formái Magyarországon. Nemzeti és radikális eszmék percepciója a fiatalok körében [Nove oblike nacionalizma na Madžarskem – percepcija nacionalnih in radikalnih idej v mladinski kulturi]. Raziskovalno poročilo, 2013, rokopis.

Vasarely), madžarske izume (šahovnica Farkasa Kempelena, kemični svinčnik Lászla Bírója, propeler Oszkárja Asbótha), runensko abecedo, slavne stavbe (Matijeva cerkev, Esterházyjeva vila, Verižni most čez Donavo v Budimpešti in muzej za uporabne umetnosti) in slavne zgodovinske osebnosti (npr. Elizabeto – Sissi, ženo cesarja-kralja Franca Jožefa). Preproga je vsebovala tudi nacionalne simbole kot tribarvno kokardo, turulskega ptiča, Rákóczisovo zastavo itd. (Slika 3)

Toda na sredi te instalacije je bil deželni zemljevid madžarskega kraljestva iz leta 1848 (čas revolucije proti Habsburški monarhiji), kar je izzvalo neposredno kritiko. Ulrike Lunacek, avstrijska poslanka MdEP je dejala, da Orbánov deželni zemljevid predstavlja *»namero po reviziji trianonskih državnih sporazumov«*. *»Priča o zelo nazadnjaško usmerjenem svetovnem nazoru gospoda Orbána, ki sploh ne ustreza smeri skupne evropske prihodnosti. Gre tudi za popolnoma napačno interpretacijo aktualnih izzivov EU.«* Romunski zakonodajalec Ioan Mircea Pascu je dejal, da *»bodo takšne geste predvidoma izzvale nacionalistične reakcije v EU v času, ko Unija potrebuje veliko solidarnosti«*. Predstavniki madžarskega EU-predsedstva je te očitke zavrnil.⁷ Čeprav so bile reakcije MdEP iz sosednjih držav pretirane in ahistorične (kaj lahko zgodovinska zemljepisna karta kaže drugega kot zgodovinsko realnost?), je tudi jasno, da Evropska unija ni zelo občutljiva glede zgodovine in da so razklani spomini na skupno preteklost na vseh straneh priklicali stare nacionalne stereotipe. Namesto da bi ogromna preproga vključila madžarsko zgodovino v skupno evropsko zgodovino, je v Bruslju Madžarsko osmešila.

Logika »Kar dopusti« (ali: logika volje)

Dvojno državljanstvo in dan Trianona sta bila samo prva koraka nacionalno-konservativne vlade k obnovi identitete pokrajine madžarske družbe. Do leta 2010 madžarska politična elita ni spreminjala temeljne strukture ustave iz leta 1949. Stara-nova »provizorična« ustava iz leta 1990 – zelo demokratično, a tudi zelo sekularno pravno ogrodje za novo madžarsko republiko – ni uporabljala zgodovinskih ali verskih simbolov medvojne Madžarske. Z dvotretjinsko večino v parlamentu je za Orbána napočil trenutek za novi ustavni zakon. Proces oblikovanja ustave je bil od začetka do konca skrit pred javnostjo. Kot je rekel Kim Lan Scheppele, *»je Fideszova vlada to novo oblikovanje ustave izpeljala s pravnimi sredstvi po demokratičnih volitvah. A čeprav je bil Fidesz demokratično izvoljen in je uveljavil ta program skozi spremembo ustave, Madžarska ni ustavna demokracija. Namesto tega Madžarska tone, kot se je izrazil Paul Krugman, v avtoritarni sistem vladanja.«*⁸ Ali kot je povzel Gábor Halmai: *»Ustavni zakon ne zadošča standardom demokratične vlade. Prelamlja z načelom versko-svetovnonazorske nevtralnosti. Zaščita ustavnih pravic je spodkopana, ustavno pravo*

⁷ Eklat um Ungarn-Teppich. V: Die Presse, 13. 01. 2011. Dostopno na: DiePresse.com, <http://diepresse.com/home/politik/eu/625086/Eklat-um-UngarnTeppich>.

⁸ Paul Krugman: Hungary's Constitutional Revolution. V: New York Times, 19. 12. 2011. Dostopno na: <http://krugman.blogs.nytimes.com/2011/12/19/hungarys-constitutional-revolution/>.

oslabljeno. *Sedanja vlada podeljuje številnim političnim odločitvam ustavni nivo, ki ga lahko spremeni samo dvotretjinska večina, in tako krči možnosti bodočih vlad, da vodijo drugačno politiko.*⁹ Toda niti domače niti tuje kritike niso mogle preprečiti uveljavitve ustavnega zakona. Predsednik parlamenta László Kövér je vsem županom v državi odredil, naj v mestnih hišah pripravijo mize, na katerih si bodo lahko državljani na svečan način ogledali kopijo ustave. »Miza ustavnega zakona« je navdihnila številne šale v medijih in na blogih. (Slika 4)

Vzporedno s temi spremembami v madžarskem političnem sistemu je vlada sprožila tudi nekakšno »kulturno revolucijo«, ki je segala od izobraževalnega sistema, medijev in filmske produkcije do muzejev. Narodno galerijo so vključili v Muzej lepih umetnosti. Kot zadnje neiskreno dejanje je vlada kaznovala bivšega direktorja galerije, ko ga je prisilila k organizaciji razstave, ki naj bi proslavila novi ustavni zakon. Kot se je glasilo v uradni brošuri, razstava »Junaki, kralji, svetniki: podobe in dokumenti iz madžarske zgodovine« »ponuja posebno interpretacijo podob iz madžarske zgodovine. Obiskovalci lahko obdelajo najusodnejše dogodke in najslavnejše junake madžarske zgodovine skozi dve najbolj znani madžarski pesmi, himno (nacionalno himno) Ferenc Kőlcseyja in apel Mihályja Vörösmartyja.«¹⁰ Dolgočasne podobe madžarskega historicizma 19. stoletja kažejo rigidno in dejansko »neberljivo« preteklost, katere stil je verjetno pripomogel k homogenizaciji nacionalne kulture pred 150–200 leti. Toda danes ne prinašajo nobenih aktualnih sporočil.¹¹ Po eni strani so razstavili podobe, ki predstavljajo kmečko vstajo iz leta 1514, turške vojne, revolucijo 1848–1849, Corvina, Ladislava Hunyadija, junake, pesnike, skladatelje in politike iz časa reformacije (1840), pa tudi podobe iz tridesetih in štiridesetih let 19. stoletja, ter po drugi strani nekatere pomembne dokumente madžarske države. Povezava med zgodovinskimi prizori na platnu in dejanskimi dokumenti ni bila dovolj jasna. Kustosi so poskušali skozi moderne skulpture, plakate, risbe itd. iz dvajsetega stoletja razmišljati o rigidni preteklosti zgodovinskih slik, ki pa niso samo postavile pod vprašaj glavne slike, ampak tudi zgodovinsko vednost. Višek razstave je bila slika Madžarska osvojitve (1893). V brošuri je bilo zapisano, »... madžarski slikar Mihály Munkácsy (...) je napravil monumentalno sliko za tedaj zgrajeni parlament. Ta slika je ovekovečila moment, ko je vodja Árpád, dostojanstveno sedeč na svojem belem konju in obdan s svojimi vzklíkajočimi poglavarji, sprejel darilo novih prebivalcev domovine (...), pokloni Slovanov prinašajo zemljo, travo in vodo v zameno za belega konja. Ideja za sliko izvira iz slavnih odlomkov Móra Jókaija iz leta 1882, vendar je Munkácsy prejel uradno

⁹ Gábor Halmai: Hochproblematisch. Ungarns neues Grundgesetz. V: Eurozine 2012. Dostopno na: <http://www.eurozine.com/articles/2012-01-25-halmal-de.html>.

¹⁰ Dostopno na: Magyar Nemzeti Galéria, http://www.mng.hu/kiallitasok/idoszaki/aktualis/hosok_nyito_en.

¹¹ József Mélyi: Alibi és kerülőút (Hősök, királyok, szentek – a magyar történelem képei és emlékei. Magyar Nemzeti Galéria, 2012. január 3-tól augusztus 26-ig.) [Alibi in ovinek. Junaki, kralji, svetniki: podobe in spomini iz madžarske zgodovine. Madžarska narodna galerija, 3. januar 2012 – 26. avgust 2012]. V: Mozgó Világ, 2012, (39)2. Dostopno na: Mozgó Világ Online, <http://mozgovilag.com/?p=5230>.

Slika 4: Miza ustavnega zakona

Slika 5: Mihaly Munkácsy: Madžarska osvojitev (1893)

Slika 6: Fotografija Lazslo Schabinskega (1891)

Slika 7: Krisztina Rényi, János Kádár in njegov čas (2010)

Slika 8: Mózes Incze, Miklós Horthy in njegov čas (2010)

Slika 9: László Gyémánt, Holocaust (2010)

Slika 10: Gábor Bráda, Druga svetovna vojna (2010)

*naročilo od parlamenta šele novembra 1890, ko se je gradnja [parlamenta] že začela. Politično sporočilo slike je ravno tako formuliral Mór Jókai: Árpád ne sme biti upodobljen kot uničujoči osvajalec, temveč kot veličastni vodja, ki je pridobil domovino za svoje ljudi in je želel živeti v miru s prebivalci osvojenega območja. Sklenitev miru je bil pomemben trenutek, saj je to umetniško delo postalo legalna osnova madžarske države, izvor vseh bodočih dogodkov, dokaz legitimnosti nekega tisočletja.*¹² 25 let kasneje, leta 1918, se je večjezikovna in multietnična kraljevina Madžarska sesula ... (Slika 5)

Nekaj dodatnih informacij iz kulturne zgodovine Madžarske: Mihály Munkácsy je 22. oktobra 1891 potoval v Miskolc, da bi našel modele za Osvojitev. Tako kot drugi slikarji poznega 19. stoletja je obiskal fotografa Lászla Schabinskyja in ga prosil, naj posname fotografije na mestnem trgu. Schabinsky mu je pokazal skupino Kalderaschov – obraze teh Romov lahko ponovno najdemo na platnu kot člane madžarskih plemen ...¹³ (Slika 6)

Ironija usode je hotela, da je bila slika najprej prenesena v madžarski narodni muzej. Od leta 1905 dalje je bila razstavljena v stranskem hodniku muzeja lepih umetnosti in šele od 1929 je visela v predsedniški dvorani parlamenta. Leta 2012 je napočil prvi trenutek, ko je širša javnost lahko videla to ogromno sliko (14 m x 5 m). Če je bila Osvojitev, ki je svojevrstna mojstrovina, višek razstave, bi serijo ilustracij ustavnega zakona označila za drugo skrajnost. Imre Kerényi, nekdanja direktorica gledališča in kulturna komisarka v času Jánosa Kádárja, Orbánova samoumvarjena kulturna revolucionarka, je povabila več madžarskih slikarjev, naj ilustrirajo novi pravni dokument. Njena razstava je potekala sočasno s programom Narodne galerije »Junaki, kralji, svetniki«. Kerényijeva je izbrala 16 slik, ki naj bi predstavljale zgodovinske peripetije Madžarske v 20. stoletju, in ki so pričale o zmedenem in absurdnem pogledu na svet. Njihov stil sledi estetskim formam kadaristične propagande. Nekaj primerov, ki demonstrirajo – nenamerne – absurdnosti: Kádár, ki na eni od slik igra šah, nosi papirnat klobuk, izdelan iz časopisa Komsomolskaia Pravda; na drugi sliki Horthy jezdi konja na železniški progi; na tretji žrtev holokavsta ni mogoče razločiti od članov Stranke strelastih križev, in navsezadnje slika, na kateri madžarska mati s svojim otrokom doživi ameriški bombni napad v gorovju Harz (!). Čeprav so umetnostni zgodovinarji in umetniki kritizirali in zasmehovali te slike, niso te reakcije ničesar dosegle. Upodobitve še danes ilustrirajo knjigo ustavnega zakona.¹⁴ (Slika 7,8, 9, 10)

Popularizacija »nacije«

Od zgodnjih let 21. stoletja sta skrajno desna politika in ljudska kultura postali »hype« na Madžarskem. Iredentistične subkulture so zacvetele in zgradile tako imeno-

¹² Prav tam.

¹³ Gl. Péter Szuhay: Historische Fotografie. V: Roma und Sinti. 'Zigeuner-Darstellungen' der Moderne. Katalog k razstavi Romi in Sinti. 'Upodobitve ciganov' v moderni, 17. junij – 2. september 2007, str. 40.

¹⁴ Prim. József Mélyi: Bombák az alaptörvényben [Bombe v ustavnem zakonu]. V: Mozgó Világ, 2013, 40(1). Dostopno na: Mozgó Világ Online, <http://mozgovilag.com/?p=6081>.

vani »Trianon-business« v obliki »madžarskih« trgovin, »nacionalni rock« skupin,¹⁵ festivalov, kampov in organiziranih nostalgčnih izletov v Transilvanijo itd.¹⁶ V času komunistične oblasti so bili »nepravični mir« iz Trianona, sanje o »veliki Madžarski« in madžarske manjšine v sosednjih državah prepovedane teme.¹⁷ Komunisti so stigmatizirali tudi Horthyjev režim kot obdobje »belega terorja« in šovinizma. Tabuji so postali mitološke teme neizrečene vednosti. Leta 1990 je začel nacionalno-konservativni režim Józsefa Antalla naslavljeni te tabuje in koketirati z občutkom »velike Madžarske«. Med prvim plenarnim zasedanjem novega parlamenta je dejal, da si v srcu želi biti ministrski predsednik 15 milijonov Madžarov, se pravi voditelj vseh Madžarov na svetu. V zadnjih dvajsetih letih je zunanja politika oživila »politiko žaljenja«: občasno je demonizirala vladajoče stranke v sosednjih državah in celo podpirala skrajne nacionalistične manjšinske skupine, včasih je poskušala diskreditirati sosednje države na mednarodnih forumih. Kar smo na začetku 21. stol. zaznali kot produkte nacionalne ljudske kulture, se je opiralo na nacionalistično zgodovinsko politiko.¹⁸ Konzumenti te kulture so obsegali ves spekter nacionalistične politike: od skrajne desnice do konservativnih liberalcev. V tej zelo heterogeni ljudski kulturi igra madžarska etnogeneza ključno vlogo.

Po legendi turulskega ptiča so Madžari v sorodstvu s hunskim voditeljem Attilo. Mit dokazuje, da ima Madžarska več kot tisočletno zgodovino: mi smo »nacija z zgodovino«, nacija, ki zmore »spraviti Evropo na kolena«. Nacionalisti in skrajna desnica so si vse od prve svetovne vojne naprej lastili simbole etnogeneze v političnem diskurzu. Kulturna politika komunistov je udomačila in »prebavila« te mite in jih obravnavala kot literarno dediščino in kot kontinuirano zgodovinsko tradicijo. Po letu 1989 je v vsakdanji kulturi ponovno zaživela hunska različica etnogeneze, vendar pred letom 2012 ni noben ministrski predsednik sprejel turulskega ptiča za nacionalni simbol. Orbán je v tem smislu pionir. Sprva se so se szeklerska vrata (»kopjafa«) pojavila kot naivna odslikava nacionalnega žalovanja v skoraj vseh vaseh. Po letu 2010 so v številnih mestih in vaseh postavili več sto krajevnih tabel v runski abecedi, tabel, ki jih nihče ne zna brati, a jih lahko – domnevno – vseeno »čutijo«. Jobbik je bila prva politična stranka, ki je priznala ta »novi val« v nacionalni ljudski kulturi. Kanalizirala in institucionalizirala je njegovo sentimentalnost. Leta 2008 je stranka Jobbik vstopila v evropski parlament. S svojim radikalnim šovinizmom, podkrepljenim z nacionalnimi miti, pa tudi s svojim protiromskim in antisemitskim programom je leta 2010 postala tretja največja stranka v madžarskem parlamentu. Odslej je Fidesz poskušala pomiriti in oslabiti Jobbik, tako da je prevzela njene cilje in jih posredovala v milejši obliki.

¹⁵ Gl. dokumentarni film Borbála Kriza: Dübörög a nemzeti rock [Rocking the Nation] iz leta 2007.

¹⁶ Gl. Feischmidt (2013).

¹⁷ Prim. Miklós Szabó: Múmiák öröksége – Politikai és történeti esszék [Zapuščina mumij – Politični in zgodovinski eseji]. Budapest 1995.

¹⁸ Prim. Éva Kovács: „Das uns alle verzehrende historische Fieber“ in Ungarn. V: Südosteuropa, 2002, št. 7–9, str. 388, 411.

Ostala bom pri simbolni politiki, tako da bom opisala dva tragikomična primera iz madžarskega parlamenta: László Kövér, predsednik parlamenta in glavni ideolog Fidesza, je priredil dobrodošlico za člane mednarodnega kurultajskega srečanja, ne-navadne skupine različnih azijskih ljudstev, ki izražajo svoje etnično bratstvo z Madžari z udeležbo na mednarodnem stepskem prazniku v Bugac Puszti.¹⁹

15. marca, na nacionalni praznik madžarske revolucije, je tuvinski šaman (Tuwa leži v geografskem centru Azije) vodil ritual čaščenja prednikov in ceremonijo očiščenja pred Štefanovo krono in njeno stražo v madžarskem parlamentu.

Medtem ko je predsednik parlamenta dovolil nomadski, poganski obred, ki je preizpraševal simbol krščanske Madžarske, je Kövér zadovoljno kaznoval pripadnike opozicije, ko so se šalili na račun romantične preteklosti dežele. Bi bilo hasidski skupnosti ali Krišna vernikom dovoljeno plesati okoli krone? Bi bilo pripadniku druge civilne religije (npr. anarhistu ali prostožidarju, ki imajo prav tako korenine v madžarski zgodovini) dovoljeno mirno delovati poleg krone? Je krona sveti simbol madžarskega ustavnega zakona (kar je) ali samo muzejski objekt, ki ga je mogoče promovirati, desakralizirati itd.? Zakaj madžarski parlament podpira obskurne nastope?

Slika 11: Kurultajsko srečanje

Slika 12: Šaman iz Tuwe

¹⁹ Gl. Tribal meeting of the Turanians with Hungarian government support. V: Hungarian Spectrum, 10. avgust 2012. Dostopno na: Hungarian Spectrum, <http://hungarianspectrum.wordpress.com/2012/08/10/tribal-meeting-of-the-turanians-with-hungariangovernment-support/>. Za širši kontekst teme gl.: Ádám Kolozsi: Social Constructions of the Native Faith. Mytho-historical Narratives and Identity-discourse of Hungarian Neopaganism. Doktorsko delo, CEU Budimpešta 2012. Dostopno na: www.etd.ceu.hu/2012/kolozsi_adam.pdf; Velünk élő turanizmusok [Z nami živeči turanizmi], 2012. Dostopno na: http://www.ideaintezet.hu/sites/default/files/turanizmus_IDEA.pdf.

Prvi odgovor bi lahko bila absurdnost in kaos politike spominjanja, tako kot v primeru ilustracij ustavnega zakona. Drugi odgovor je konkretnější: ti dogodki sledijo Orbánovemu novemu sloganu o »vetru z vzhoda« in o »polazijskem ljudstvu Madžarov, ki se lahko združijo samo tedaj, ko je v rokah voditeljev dovolj moči«. Tako kot Jobbik v zgodnjih letih tega stoletja je danes Fidesz tisti, ki poskuša jezdit na valovih nacionalistične ljudske kulture.²⁰

Éva Kovács

REPRESENTATION OF THE »HUNGARIAN DESTINY«: NEOHISTORICISM IN
POLITICS AND PEOPLE'S CULTURE

S U M M A R Y

The deviation from the mainstream European politics and the geopolitical reorientation brought about by the Fidesz government is closely connected to the bitterness with regard to the 1989 revolution and the increasing euroscepticism of the Hungarian population. Just like all populist parties, Fidesz resorts to every trick of nationalism, and in its actions it pays no heed to any ideological consistency. In its propaganda it is capable of making use of everything, from Tuvan shamans to Admiral Horthy. Today the Hungarian society is more segmented and individualised as during the 1980s. Social inequality, marginalisation and segregation of the poor and Roma are on a radical rise, and sociologists envision horrible scenarios for the future. The international polls show Hungary as a society oscillating between the eastern and western values and characteristics. The politicians flirting with nationalism count on the support of a large percentage of the society that does not follow the extremist nationalist people's culture, but keeps hanging on to the nostalgia for the Greater Hungary and persisting in its anti-democratic and paternalistic world. The collective memory is on the same path, as reflected by the public opinion surveys, sociological studies, local initiatives, holiday ceremonies, educational programmes, etc. If things do not change, the frustrated and traumatised period of the Hungarian history, leading to the holocaust during World War II, will become the model for the future Hungary.

²⁰ Prim. Andreas Koon, Holger Marcks, Magdalena Marsovszky: Mit Pfeil, Kreuz und Krone. Nationalismus und autoritäre Krisenbewältigung in Ungarn. München 2013.